

1948-1996-YILLARDA KOREYA RESPUBLIKASINING RIVOJLANISH STRATEGIYASI

Xudoynazarova Begoyim Jahon
iqtisodiyoti va diplomatiya universitetisi
XIM fakulteti 2-kurs talabasi E-mail:
xudaynazarovabegoyim@gmail.com

Annotatsiya. Ikkinchi jahon urushidan so'ng, 35 yillik yapon mustamlakasidan ozod bo'lgan Koreya ikkiga bo'linadi. Garchi Koreya Respublikasi Koreya Xalq Demokratik Respublikasidan qashshoqroq bo'lgan bo'lsada bugungi kunda jahonning eng rivojlangan davlatlaridan biridir. Mazkur maqolaning maqsadi Koreya Respublikasining tarixini tahlil qilish va rivojlanish strategiyasini o'rganib chiqishdan iborat. Maqolaning ilmiy va amaliy dolzarbligiana shu strategiyalar qanchalik samarali bo'lganini baholashdan iborat. Bunda tarixiy, induksiya, deduksiya, event- tahlil va taqqoslash metodlaridan foydalanilgan. Koreya Respublikada yuqori elita va harbiy hukumatning o'zaro kelishuv, davlatning iqtisodga aralashuvi, va ta'limga bo'lgan e'tibor asosiy rivojlanish faktorlaridan edi. Maqolaning ilmiy ahamiyati qo'llanilgan usullarni o'rganib chiqishdan iborat. Bu soha vakillari va erkin izlanuvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlari. Koreya Respublikasi, AQSh, Yaponiya, ta'lim, harbiy hokimiyat, chaebol.

Kirish.

2-jahon urushidan so'ng ko'plab davlatlar hali hanuz o'zini o'nglay olmayotgan; iqtisodiy barqarorlikka, xalqaro maydonda siyosiy tenglikka erisha olmayotgan bir paytda, Koreya Respublikasi bundan mutlaq o'zgacha ko'rinish kasb etib kelmoqda. Shu o'rinda bu mamlakatni Sharqiy Osiyoning "Iqtisodiy mo'jizasi" deb e'tirof etish o'rinlidir [1]. Mazkur maqolaning maqsadi 1948-1966-yillar mobaynida Koreya Respublikasining rivojlanish strategiyasini bosqichma-bosqich o'rganishdan iborat, bunda maqola obyekt davrlarni o'z ichiga olgan. Maqolada mamlakat rivojlanishi 328

yo'lida qo'llangan dasturlar qanchalik nafliligi yoritib berilgan. "Davlat bozor iqtisodiyotiga aralashishi kerakmi?" savoliga Koreya Respublikasi misolida javob olingan. Maqolada ko'plab xorijiy iqtisodchilarning fikrlari aks ettirilgan, xususan, Jae-Saung Shim, Moosung Lee and Michael.J.Seth va boshqalar. Maqolada event-tahlil va tarixiy metodlardan foydalanilgan.

Mustaqillikning dastlabki yillari

Koreya xalqi 35 yillik mustamlakadan so'ng mustaqillikka erishdi, va kelgusi iqtisodiy va siyosiy re'jalar nomutanosibligi sababidan ikkiga bo'lindi bunda mamlakatning shimoliy qismida joylashgan Koreya Xalq Respublikasini Sobiq Sovet Ittifoqi va Xitoy qo'llab quvvatlagan bo'lsa, janubdagi Koreya Respublikasiga Amerika Qo'shma Shtatlari yelkadosh bo'ldi edi. O'tkan yillar mobaynida mamlakatning shimoliy qismida Yaponiya sanoatlashtirishga iqtisoslashtirganligi sababli Koreya Xalq Demokratik Respublikasi Koreya Respublikasiga nisbatan sanoat sohasida ko'proq rivojlangan edi, xolbuki bu ishlab chiqarish faqangina Yaponiya uchun bo'lib, Koreya xalqi ekspulutatsiyasidan bo'lak hech narsa emas edi. 1948-yil 15-avgust sanasida Koreya Respublikasi mustaqilligiga erishdi va dastlabki yillarda deyarli rivojlanish kuzatilmadi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek u sanoatdan uzoqda, asosan qishloq xo'jaligiga mutahasislashgan davlat edi. Ammo bu zayilda iqtisodiyotni olib borib tez sonli ortib borayotkan aholi ehtiyojlarini qondirib bo'lmasdi. Bundan tashqari Yaponiyadan ajralib chiqqach, vataniga qaytib ketgan ko'plab malakali mutahasislarni va o'qituvchilarni yo'qotgan Koreya kuchli kadrlar yetishmovchiligiga duch keldi [2]. Va bu vaziyat 1950-yilda Shimoliy Koreya hujumidan so'ng yanada keskinlashdi, Koreyalar aro urush 1953-yilga qadar davom etdi.

Rivojlangan davlatlar yondashuvi.

Tarixdan ko'plab iqtisodchilar davlatning iqtisodiyotga aralashishini qoralaydi, misol tariqasida Adam Smitning "Ko'rinmas qo'l" nazariyasini aytishimiz mumkin. Bunda u bozor o'zining mexanizmlari, talab, taklif, narx va raqobat orqali o'zini o'zi boshqaradi deydi va hozirgi kunda ham rivojlangan

davlatlarning deyarli hammasida erkin bozor munosabatlarini ko'rishimiz mumkin. Ammo iqtisodiyot jar yoqasida turgan bir paytda bu samarali usul emas edi. Chunki bunday davrda aholining is'temol qobiliyati, ishlab chiqaruvchilarning ishlab chiqarish imkoniyati juda pas bo'ladi[3]. 1945-yil AQShdagi Buyuk Depressiya davridan ham aynan davlatning aralashuvini qo'llab quvvatlovchi Keynschilik g'oyalari bilangina bu holatdan chiqib ketilgan. Mustaqillikka erishgan Koreya Respublikasining ham iqtisodiyotiga ana shunday oqilona davlat aralashuvi juda zarur edi, va bu islohotlar harbiy hukumat tomonidan amalga oshirildi. Janubiy Koreyaning iqtisodiy yuksalishi, uning jadal sanoatlashuvi va iqtisodiy o'sish sur'ati 1960-yildan boshlandi [2]. Harbiy hukumatning o'tkazgan asosiy islohatlar bu yer taqsimlanishi va ta'limdagi o'zgarishlardir. U Koreya urushi arafasida 1950-yilda yer islohotini o'tkazadi bunda 1944-yilda 64% yer 3% aholi qo'lida bo'lgan bo'lsa, 1956-yilga kelib 18% yer 6% aholiga qo'lida yig'iladi. Bu esa yirik mulkdorlar sinfini kamaytirib yangi tadbirkorlar sinfini yaratdi va ishsizlikka yechim bo'ldi. Yerlarning katta qismi maktablar qurishga sarflanadi. Oddiy dehqonlar esa tadbirkorlar bilan hamkorlikda ish yurita boshladi. Bundan tashqari 1945-1960-yillarda boshlang'ich ta'limga qamrab olish 3 barobar, o'rta maktablar 8 baravar va oliy ta'lim bilan qamrab olish 10 barobar oshgan. 1960-yilga kelib boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning 96 foizi maktabda o'qirdi [4]. Bundan ma'lumki endilikda o'qimishli kadrlar soni bir necha baravar ko'payadi. Bu o'zgarishlar koreys xalqi hayotini bir muncha barqarorlashtirdi.

Yirik bizneslar

Mustaqillikning ilk yillaridanoq Amerika Qo'shma Shtatlari Koreya Respublikasiga ko'plab amaliy va moddiy yordam berib kelgan va tabiiyki buning natijasida Koreya iqtisodiyoti qaysidir ma'noda AQShga suyanib qolgan edi. Buni hushlamagan harbiy hukumat vaziyatni yumshatish uchun optimal yechim topishdi. Iqtisodiy holatdan ma'lumki Koreya qashshoq va korrupsiyaga o'ta boy davlat edi, va harbiy hukumat ana shunday korrupsiya o'chog'ini yo'q qilishga harakat qildi. Natijada mamlakatning 51 nafar kuchli

mansabdorlari va tadbirkorlari hibsga olindi, ular orasida mamlakatning eng boy tadbirkori Lee Byung Chull ham bor edi, mansabdorlar jarima to'lganlaridan so'ng davlat bilan faol hamkorlikda ishlay boshladi. Bunda ular o'zlarining bor bilimlari va ko'nikmalarini iqtisodiyotni rivojlantirishga sarfladilar. O'sha paytdagi harbiy hukumat boshlig'i Park Chung Hee ulardan 13tasini iqtisodiy tiklanish qo'mitasiga biriktirdi va ularga rahbar sifatida Leeni tayinladi. Bu harakatlar bilan harbiy hukumat va tadbirkor elita orasida hamkorlik yo'lga qo'yildi [2].

Davlatda iqtisodiyotini yaxshilash uchun dastlabki 5 yillik re'ja ishlab chiqildi. Bu re'ja Iqtisodiy re'jalashtirish kengashi (Economic Planning Board) tomonidan yaratilgan boratildi. Unga ko'ra davlat

- Past foizli kreditlar berdi.
- Tijorat banklarni milliylashtirdi.
- Kreditlar ustidan nazorat qildi.

Ushbu dastlabki besh yillik re'jani Koreya iqtisodining cho'qqiga chiqishi deb bilishadi. Dasturga ko'ra 1962-1966-yillardagi iqtisodiy o'sish ko'rsatkichi 7.1%ni tashkil etishi kerak edi, va bu ko'rsatkich ko'plab amerikalik iqtisodchilar tomonidan juda yuqori ko'rsatkich deb ta'riflanishiga qaramay o'sha yili o'sish 8.9% foiz bilan hatto re'jadagidanda yuqori bo'ldi. Buning asosiy sabablaridan biri import mahsulotlardan ko'ra ko'proq eksport mahsulotlariga e'tibor berish, yengil sanoatni rivojlantirish orqali eksportni ko'paytirishda edi [2].

Tashqi siyosat

Park Chung Hee boshqaruvi davrida iqtisodiyotda tashqi ta'sirdan qochish kuzatilgan, sababi uning iqtisodiy g'oyalari millatchilik asoslangan, hamda Koreya Respublikasi avtonomiyaga erishishi istagida edi. Dastlabki yillarda u to'g'ridan-to'g'ri tashqi investitsiyani ham cheklab qo'ydi, ammo birozdan keyin, ko'plab iqtisodchilar fikriga ko'ra bu siyosatni yumshata boshladi. 1966-yilda chet el kapitalini jalb qilish to'g'risidagi qonunga ko'ra xorijiy menejerlarni daromad solig'idan ozod qildi, soliq ta'tillarini taqdim etdi

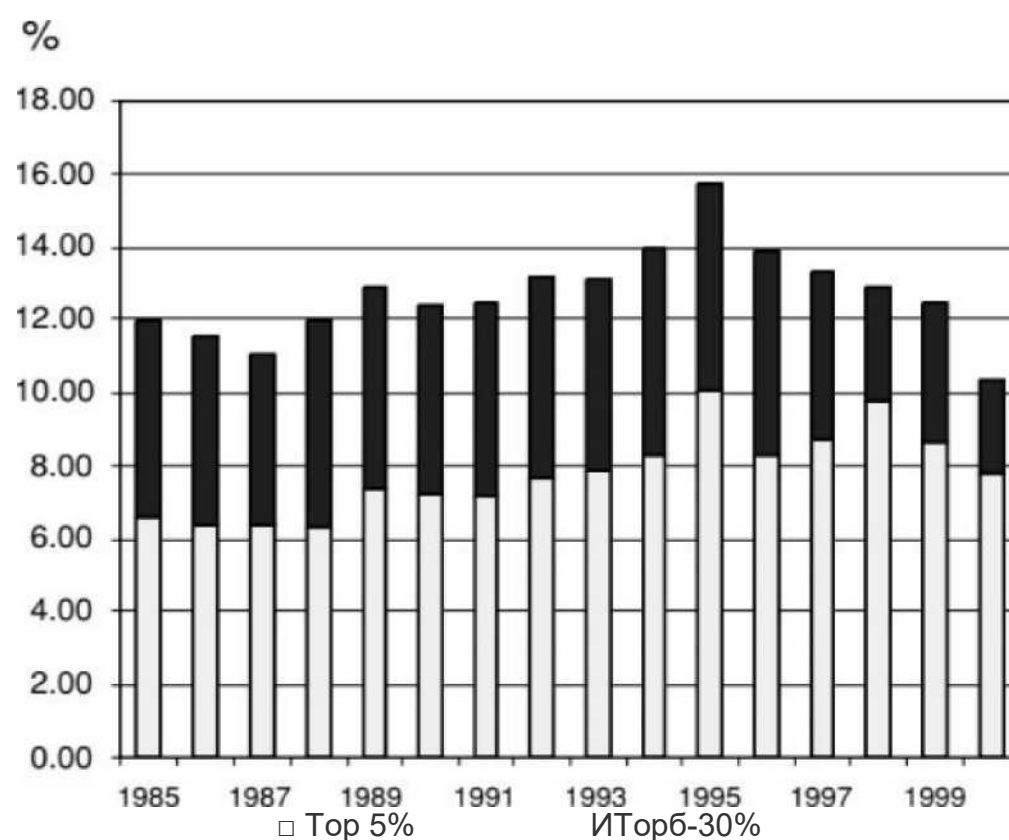
va davlatga sarmoya kiritish tartiblarini soddalashtirdi. Park qanchalik avtonomiyaga intilganiga qaramay Koreya iqtisodiyoti AQShga uzviy bog'liq edi. Asta sekinlik bilan Vashington ham to'g'ridan to'g'ri texnik yordam berishni kamaytirdi ammo Koreya va AQSh munosabatlari o'sha o'sha qoldi. Ehtimol, Koreya asosiy eksportori sifatida AQShni yo'qotishni istamadi va u bilan siyosiy va harbiy aloqalarni davom ettirdi. Misol tariqasida Park Vetnamdagi amerikaliklarni yordam berish maqsadida 300000 askar yuborgani va evaziga AQShdan Vetnam, Amerika va boshqa ittifoqchilariga Tovar va xizmatlar yetkazib berishini so'radi. Natijada Vetnamda Amerika uchun qurilish va transport masalasida juda nafli bo'lgan Hyundai va shunga o'xshash firmalar ochildi.

Janubiy Koreya uchun Yaponiya bilan bo'lgan aloqalar ham juda muhim edi. Yaponiyaning yana mustamlakachilik qilishidan qo'rquv 1965-yilda Park Tokio bilan munosabatlarni yaxshilashga sabab bo'ldi. Yaponiya kapitali va texnikasi, va Koreyadagi arzon ishchi kuchi ajoyib hamkorlik edi. Shartnomaga ko'ra ular orasida Tovar ayrboshlash kelgusi 10yil ichida o'n barobar oshdi, 1962-1979-yillarda esa xorijiy texnologiyaning 60% izini Koreyaga olib kirdi.

Chaebollar

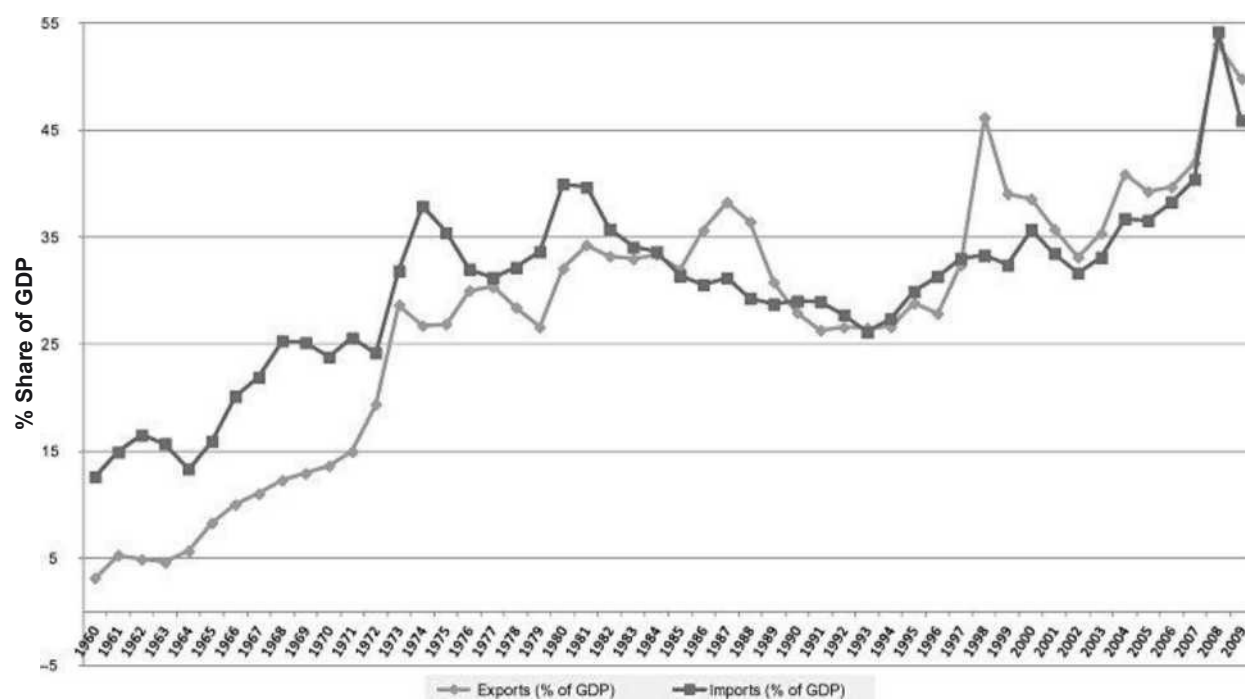
Bundan tashqari Koreya iqtisodiyotida yana bir katta mexanizm bor edi bular *chaebollar*. Ular o'z ichiga bir qancha sho'ba korxonalarini oladigan oilaviy katta bizneslar hisoblanadi. Har yili davlat firma va kompaniyalar o'rtasida raqobatni shakllantirish maqsadida 30ta ana shunday eng rivojlangan va iqtisodiyotga ko'p hissa qo'shayotkan kompaniyalarni aniqlaydi va ularning filyallari ro'yxatini chiqaradi. Davlatning vazifasi "Monopoly Regulation and Fair Trade Act" asosida monopoloyaga qarshi kurashishni ham o'z ichiga oladi.

Chaebols: The Korean Business Groups

Cheabollar Koreya bozorida juda katta aktorlar hisoblanadi sababi ularning nafaqat ichki balki tashqi bozordagi ulushi ham juda katta hisoblanadi. Qolaversa ular YalM ga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Yuqoridagi grafikda 1985-2000-yillarda chaebollarning YalMga qo'shgan hissasi foizlarda ko'rsatilgan. Ko'rishimiz mumkinku 1995-yilda 16% bilan eng yuqori natijaga erishilgan. Bunda 6foiz eng rivojlangan 5ta Chaebollar tomonidan qo'shilgan va qolgan 25ta kompaniyaning qo'shgan hissasi 10%ni tashkil etadi. Yillar davomida Koreya va jahon bozorida o'z o'rnini hech kimga bermay eng yuqori natijalar ko'rsatib kelayotkan o'sha Chaebollar esa Samsung, LG, Hyundai, Daewoo va SK edi [5].

Umumiy iqtisodiy o'sish

1960-2009-yillardagi eksport va import tovarlar haqida ma'lumot [6].

Statistikaga e'tibor bersak o'sish qay darajada katta bo'lganiga aniq bo'lishimiz mumkin. Binobarin, Koreyada 30yil ichida saqlanib qolgan o'rtacha o'sish foizi 8ni tashkil etadi xolbuki ko'plab rivojlangan davlatlarda bu ko'rsatkich 1%dan 3%gacha bo'ladi. 1962 yilda eksport \$55million bo'lgan bo'lsa, 1996 yilga kelib \$130 milliardga yetdi, import tovarlar esa \$420milliondan \$150 milliardga ko'paydi. Ko'rinib turibdiki endilikda 1996 yilga kelib eksport tovarlar hajmi 236barobar oshgan va natijada yillik o'sish 27%ni tashkil etgan. YalM ishlab chiqarish sektori ulushi esa 16.4%dan 28.5%ga ko'tarilgan[3].

Ta'lim

1960-yillarda dunyoning eng qashshoq mamlakatlaridan biri bo'lgan Janubiy Koreyaning 1996-yil Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti (OECD-the Organization for Economic Cooperation and Development)ga a'zo bo'lishida va bugungi yutuqlariga erishishida Ta'limning hissasi katta deb hisoblaydi Michael.J.Seth [7]. Koreya Respublikasidagi ta'lim tizimi yuqoridan emas balki eng quyi pog'onalardan ya'ni maktablardan boshlab rivojlantirib kelingan. Maktablardagi qat'iy ta'lim intizom, malakali o'qituvchilar, va o'quvchilar orasidagi kuchli raqobat nafaqat ularning bilimli bo'lishiga balki kapitalistik sanoatlashtirilgan ijtimoiy hayotga ham o'z o'rinlarini topishlariga

yordam beradi [7]. Bir qarashda bu ko'zga ko'rinmasada ta'lim Koreyaning rivojlanish strategiyasida katta o'rinlarni egallaydi [2].

Xulosa

Umumiy olganda Koreya Respublikasi 1948-1996-yillarda yuksak rivojlangan iqtisodiyotga, hayotidan mamnun ish bilan ta'minlangan aholiga va kuchli ta'lim olgan yetuk kadrlarga ega bo'ldi. Uning bunday qisqa muddatda erishgan muvaffaqiyati tarixda kam kuzatilad. Shu bois boshqa davlatlar ham ularning strategiyalaridan andoza ola boshladi. Ana shunday strategiyalar sifatida quyidagilarni sanab o'tishimiz mumkin.

Birinchidan, davlatning bozor iqtisodiyotiga oqilona aralashuvi, bozorda raqobatni keltirib chiqarishi.

Ikkinchidan, harbiy hukumatning yuqori elitadan to'g'ri foydalanishi.

Uchinchidan, ta'limga katta etibor berilishi va ta'lim dargohlarida qat'iy tartiblar bilan ijtimoiy muhit shakllanishi.

Bularning bari, neoklassik g'oyalarga asoslangan bo'lib, Koreya xalqi hayotini jadal sur'atlarda rivojlantirgan, va o'z o'rnida boshqa davlatlar uchun namuna bo'la oladigan iqtisodiy o'sish yo'lini shakllantiradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Daron Acemoglu and James Robinson, *"Why nations fail"*, New-York: Crown Business, 2012, pp. 109.
2. Michael. J.Seth, Oxford University Press 2017.<https://oxfordre.com/asianhistory/display/10.1093/acrefore/9780190277727.001.0001/acrefore-9780190277727-e-271>
3. Jae Seung Shim and Moosung Lee, *"The Korean Economic System: Government, Big Business and Financial Institutions"*, Ashgate, 2008, pp. 21-26.
4. Oh Seok Gon and Park Tae Gyun, *"Suggestions for New Perspectives on the Land Reform in South Korea"* Seoul Journal of Korean Studies 26.1 (2013): 1-23; and Cho Jae Hong, *"Post-1945 Land*

Reforms and Their Consequences in South Korea" (PhD diss., Indiana University, 1964).

5. Sea-Jin Chang, *Financial Crisis and Transformation of Korean Business Groups (The rise and fall of chaebols)*, Cambridge university press, 2003, pp. 23-28.

6. <https://www.researchgate.net/figure/South-Korea-exports-and-imports-as-share-of-GDPSource-World-Development-Indicators fig3 254413458>

7. Michael.J.Seth, *"Educational fever"*, University of Hawaii Press, Honolulu and Center for Korean Studies, University of Hawaii, pp.3-4.

8. кызы МУСТАФАЕВА, Наджиба Ильгар. "К 70-ЛЕТИЮ ВСЕОБЩЕЙ ДЕКЛАРАЦИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА." *Московский журнал международного права* 106.1 (2018): 35-43.